

L'emissió de Sisens a Terrassa a la Guerra dels Segadors

RAFAEL COMAS

Terrassa tingué, com en altres períodes de la seva rica història, un paper rellevant en la guerra de separació dels catalans, coneguda com a Guerra dels Segadors, patriòtica lluita que menà el poble català en defensa de les seves llibertats i dels seus privilegis enfront de l'assimilisme castellà del comte d'Olivares i que finí amb el tractat dels Pirineus que, com sabem, esqueixà la nostra pàtria deixant el Rosselló sota la dominació francesa.

Terrassa era a la primera meitat del segle XVII una vila puixant i rica. Tanmateix els trets negatius que caracteritzaren la guerra, excessos dels «tercios» castellans primer, de les tropes franceses després, la fam, la misèria, els odís i les venjances tingueren a Terrassa una dolorosa transcripció.

Terrassa, que el 1639 havia collaborat amb el rei d'Espanya en la defensa del Rosselló i el setge de Salses, estigué després unànimement a primera línia amb homes i cabals en la defensa de les constitucions de Catalunya enfront de les tropes reials castelleses. La ciutat fou, durant un període del 1651, seu del govern català, ja que la Generalitat s'hi hostatjà fugint de la pesta que castigà la ciutat de Barcelona. El cansament de la guerra juntament als odís personals i la promesa del rei Felip de respectar els drets i privilegis de Catalunya aflebiren l'esperit de resistència d'alguns ciutadans, que collaboraren a la conquesta de la ciutat per les tropes castelleses el 7 de novembre de 1651. La reconquesta de la vila el 24 de gener de 1652 pels catalano-francesos comportà saqueigs i represàlies que es reproduïren a la inversa, l'octubre del mateix any, quan les tropes castelleses s'apoderaren definitivament de la ciutat.

Terrassa té sortosament una molt ben documentada història¹ d'aquest període gràcies al treball pacient i rigorós de l'historiador Salvador Cardús i Florensa.

1. «Terrassa durant la guerra separatista dita dels segadors». Editat pel Patronat de la Fundació Soler i Palet. Terrassa 1971.

Terrassa era governada des del 9 de març del 1562 per dues universitats i un batlle comú; la Universitat de la Vila, de població urbana concentrada als voltants del Castell-Palau, dedicada bàsicament a la fabricació de teixits i la Universitat Forana o del Terme, més extensa i bàsicament agrícola. Abans de la guerra devien comptar uns 2.500 habitants la primera i uns 600 la segona. La divisió d'ambdues universitats fou total el 7 d'agost de 1800 quan Carles IV decretà la separació, que perdurà fins al principi de l'actual segle.

Per acord dels respectius consells, ambdues universitats encunyaren moneda en aquest període: la de la Vila peces de cinc rals de plata, la Forana sisens d'aram. Ens referirem en aquest treball solament a aquesta darrera emissió.

BASES DOCUMENTALS DE L'EMISSIÓ DE SISENS

Segons consta en el Llibre de Consells de la Universitat Forana, convocat i reunit el consell ordinari el 26 de desembre de 1641,² «tots concordes, ningun discrepant, donen poder al dit Joan Rochabusquets, Pere Joan Borrell y Montserrat Ullastrell de què serquen algunes personas que emprengan de fer moneda per compte de la present Universitat, y per so los donen poder que apacten ab qualsevols personas la fàbrica de dita moneda ab los pactes a ells benvistos, ab què la present Universitat no haje de posar i ne bestraurer cosa alguna de béns de la present Universitat no y que tot ho hagen de bestraurer les personas o empendran ab la ganància als dits Rochabusquets, Pere Joan Borrell y Montserrat Ullastrell, benvistos, y per so pугan fer los actes als dits benvistos y necessaris».

El mateix dia la Universitat contracta amb Josep Bogunyà la fabricació de sisens:³

«Sobre la fabrica de moneda de mulinet que enten fabricar la Universitat forana de Terrassa per a suportar los gastos que la dita Universitat te per occatio de la guerra que es en la present principat de Cathalunya, entre les parts devall scritas se son fefts los pactes següents:

Primerament: Joan rocha busquets, Perejoan borrell, Concellers de la Universitat forana de Tarrassa, y monserrat ullastrell, particular de dita Universitat, Com a tenint poder a ells donat per lo Consell ordinari de dita Universitat ab un Consell ordinari lo dia present celebrat per dita Universitat en poder del notari devall scrit, de una part, Joseph bogunya, sastre de la vila de Tarrassa, de part altre.

Pº. es estat pactat, que dit Joseph bogunya haje per compte de dita Universitat fer fabricar un mulinet o, los que sien menester pera fer y fabricar sisens ab la mateixa mistura y ab los mateixos senyals y

2. Llibre de Consells de la Universitat Forana. Publicat per Salvador Cardús a *Història Monetària de Terrassa* (Crònica-Catàleg de la I Exposició Nacional de Numismàtica) Terrassa, 1951.

3. Lligalls documents 1641. Publicat per Botet i Sisó. *Les Monedes catalanes*. Vol. III.

encunyis los fabrica la Ciutat de barcelona, que no puga dit bogunya llevar cosa de la mistura de plata y posa la ciutat de Barcelona, y dit bogunya tinga obligatio a tots sos gastos y dispeses fer los dits mulinet o, mulinets sens la dita Universitat haje de entrevenir en gasto algu ni en bestraurer cosa alguna per occatio de dita fabrica, y fets dits mulinets tot lo que sera menester pera la dita fabrica de aram plata carbo y officials que seran necessaris pera la dita fabrica o, haje de posar dit boyunga y tot lo que dit bogunya haura gastat en la fabrica de dit mulinet o, mulinets, o haje de cobrar de la ganancia la primera cosa antes de dita Universitat no cobre ninguna cosa, y cobrat que haje dit bogunya lo valor de dit mulinet que se haura de traurer del comu de la ganancia y aix mateix dit bogunya cobre primerament cada semmana lo que haura bestret per la dita fabrica aquella semmana tant en lo metall com ab les mans dels officials y demes coses necessaries per dita fabrica, tret primerament lo valor de dites coses lo demes y haura de ganancia la mitat sie de la dita Universitat y 1 altre mitat sie del dit bogunya la qual partio se ha de fer cada semmana lo diumenge.

Item es pactat que dita Universitat no puga llevar al dit bogunya la dita fabrica de sisens de sis mesos, los quals hagen de comensar a correr des del primer dia que comensara lo fabricar dits sisens no obstant per qualsevols personas fesien qualsevol partit different a dita Universitat, ans durant dits sis mesos lo dit bogunya tant solament servaran en la dita fabrica.

Item es pactat que durant los dits sis mesos no trauran de la dita fabrica al dit bogunya sots pena de dos centas lliures aplicadoras en dit cas al dit bogunya pagadores de bens de la dita Universitat y juntament prometan al dit bogunya que sempre que durant dit temps de dits sis mesos li llevassen dita fabrica ademes de ditas dos centas lliures li pendra dita Universitat tot lo aram plata y demes coses dit bogunya tindra comprades o, estara obligat a pendrer le y pendran al mateix preu y ab los pactes dit bogunya o, tindra.

Item es pactat que en cas dit bogunya treballe los dits sis mesos, que acabats, los mulinets resten a la dita Universitat sens haverne desmanar cosa al dit bogunya.

Item es pactat que si acars durant dita fabrica y haura privatio de fer dita moneda, que dit bogunya no haje pogut cobrar lo valor del cost del mulinet, que en dit cas puga la Universitat pendrer lo dit mulinet pagant al dit bogunya lo que li falera a cobrar del cost de aquell y tambe sie en llibertat de dita Universitat de dexarlo al dit bogunya quen fasse lo quen vulla y si no acabara los sis mesos y haura cobrat lo valor de aquell que en tal cas se haje de vendre y partirse lo quen sen trobara la una part per dita Universitat y latre per dit bogunya y que sie en dit cas en llibertat de dita Universitat de rettenirsel pagant al dit bogunya la mitat de la valor del quel estimaran.

Item es pactat que en cas que isca privatio de fer dits sisens, que dit bogunya no puga demanar a la present Universitat ninguna cosa del que haura gastat, ans tot vaje a compte y risch de dit bogunya.

Item que dit bogunya los dits sis mesos haje de servir los dits pactes y no apartarse de aquells sots la matexa pena de dos centas

lliures y ne dona en fermansas y principals pagadors Hiacinto Castallet y borer, Paulo mellas perayre y Joseph peyret notari, tots se obligan in solidum obligations de personas y bens fiat. bogunya et peyret.—testes sunt M. Antoni Carbonell, pere y pascual udal.»

L'existència de sisens datats el 1641 fa suposar que abans d'acabar l'any la seca ja funcionava. El 15 de gener de 1642 convocat i congregat el consell ordinari,⁴ «tots concordes, atesa las lliuranses se tenen de fer tant del aram, plata, com altres metalls a obs de la fàbrica dels sisens que de present se fabrican en la present Universitat, com en las lliuranses dels sisens quant seran fabricats, que.s tindran de partir al igual entre la present Universitat y los provehidors de dit aram, plata y altres metalls, se resol lo present consell que en ditas respective lliuranses y entrevinguen per part de la present Universitat los senyors Joan Rocha Busquets y Montserrat Ullastrell, los quals, ab intervenció de Gabriel Vilarnau, tingan de assentar totas las lliuranses se faran tant a obs de dita fàbrica com encara dels sisens fabricats».

Igualment hom preveu que si hi hagués una altra persona que donés més guany a la universitat que Boyungà pogués ésser substituït com a contractista, tret que aquest igualés l'oferta nova.

⁵«Item se resol lo Consell que si acas se trobara a alguna persona que vullga prendre dita fabrica de sisens en que hi haja més ganansia que no la que dona Joseph Bogunyà que ho puga fer la present Universitat y per tractar dites coses elegessen als dits Joan Rochabusquets y dit Montserrat Ullastrell que ho tracten y que en lo que de la pena de las 200 lliures que en lo acte de dit Bogunyà promeses se li paguen sempre i quant se trobara qui més ganansia dona a la present Universitat que no el dit Bogunyà y que si dit Bogunyà voldra donar la ganansia que qualsevol altra persona a més de la que ell dona se li done la fadiga.»

La crida del marquès de Brézé prohibint l'encunyació de moneda a les ciutats, viles i llocs de Catalunya que no tinguessin aquest privilegi, agreujà les reticències dels terrassencs a admetre aquesta moneda, i així el 15 de març el consell de la universitat⁶ determina que desta hora aldevant tots los habitants de la present Universitat Forana hajen de prendre los sisens fabricats en la present Universitat, a pena de 10 lliures per quiscu los recusarà,⁷ aplicadora lo ters alacusador l'altra al clavari de la present universitat a compte de la present universitat i l'altra al official executant».

SISENS ATRIBUIBLES A TERRASSA

Quins són els sisens fabricats en aquesta esmentada fàbrica?

Unànimement ha estat considerat que els sisens de la llegenda Univercis-Taraca corresponien a aquesta emissió. Els de llegenda CASTRUM-TACA

4. Llibre de Consells de la Universitat Forana. Publicat per Salvador Cardús a Història Monetària de Terrassa.

5. Llibre de Consells de la Universitat Forana. Inèdit.

6. Llibre de Consells de la Universitat Forana. Publicat per Salvador Cardús a Història Monetària de Terrassa.

7. Llibre de Consells de la Universitat Forana. Inèdit.

i variants foren atribuïts primer per Heiss i Vidal Quadras a Tagamanent i posteriorment per Pedrals i Botet a Terrassa. Salvador Cardús atribuï també els primers a la Universitat Forana i dels altres negà que corresponguessin a la Universitat de la Vila ja que la fàbrica de la vila situada en el castell només encunyà peces d'argent.⁸

Crusafont⁹ comprovà que l'encuny d'anvers d'un sisè «Univercis» coincidí amb els dels sisens CASTRUM. Posteriorment en un lot de sisens adquirit per a la Sala Numismàtica de la Casa Museu Alegre de Sagrera n'observàrem un altre exemplar igual.

Recentment, estudiant diverses col·leccions particulars i oficials, hem pogut comprovar, com veurem en la descripció de les peces, que l'intercanvi d'anversos i reversos és força corrent. Podria ésser conseqüència de la forma de col·locació dels corrons en el molinet o bé per canvi d'un dels corrons. Com veurem més endavant en la descripció hem trobat 9 encunyats diferents d'anversos i 10 de reversos que combinats fan, fins avui un total de 13 tipus diferents.

Una d'elles, núms. 4 i 9, corresponen a dos sisens, diferents dels que observà Crusafont, amb reversos CASTRUM-TARCA i UNIVERCIS amb el mateix encuny d'anvers.

Tal com ja va afirmar Crusafont, doncs, no solament no hi ha cap dubte que els sisens CASTRUM-TARCA foren encunyats a Terrassa sinó que tenim la certesa que foren fabricats a la mateixa seca, la que va contractar la Universitat Forana amb Bogunyà.

Assentada aquesta premissa, ens preguntem per què i per a qui foren fets els sisens amb llegenda CASTRUM. Per encàrrec de la Universitat de la Vila? Per a pagar deutes de la Forana a la Vila, deutes d'altra banda documentats? Són hipòtesis suggerides per Crusafont. Sortosament l'Arxiu Històric de Terrassa conserva íntegrament la documentació d'aquest període, que ha estat exhaustivament estudiat per Cardús i repassat per l'autor sense trobar cap base documental per a sustentar aquestes hipòtesis. D'altra banda, la majoria de sisens amb llegenda CASTRUM que ens han arribat duen l'any 1641, la qual cosa situaria aquestes hipòtesis ja en els primers temps de la seca (recordem que el contracte d'emissió data del 22 de desembre de 1641), cosa que les fa més improbables ja que no tindria sentit que abans de la crida del marquès de Brézé hom hagués fet tractes sense proves documentals per por a futures responsabilitats, com insinua Crusafont.

Resta la possibilitat que aquestes emissions haguessin estat fetes després de la crida de Brézé, sense proves documentals pel fet d'ésser ja prohibides expressament les encunyacions, i haguessin estat datades part d'elles en anys anteriors per tal d'enganyar les autoritats.

Hipòtesi, com veiem, força sofisticada.

8. Lligalls 1645. Jaume Villar conseller en cap declara haver fabricat només peces de «sich reals de plata».

9. Miquel Crusafont. Els sisens de llegenda «Castrum Taca» i «Castrum Tarca» Symposium Numismàtic de Barcelona 1979. Vol. II.

ELS SISENS CASTRUM-TARCA I SIMILARS, UNA MODALITAT MÉS DE LLEGENDA

L'explicació és més simple i coherent. Els sisens de llegenda CASTRUM pertanyen com els UNIVERCIS a la Universitat Forana i en són una modalitat més de llegenda.

És una explicació terminològica de l'època. Fins el 1562 la denominació de Terrassa fou Universitat de la Vila i el Terme del Castell de Terrassa. El 1562 es dividí en dues universitats, la Universitat de la Vila (amb la ubicació física del castell) i la Universitat Forana o del terme (terme del castell naturalment). El batlle comú a ambdues universitats continuava anomenant-se batlle de la Vila i el Terme del Castell de Terrassa.

Els consells de totes dues universitats es reunien al castell, que era propietari des del 1622 de la Universitat de la Vila.

Salvador Cardús¹⁰ comenta que el Castell de Terrassa, a més d'ésser la fortalesa d'un antiquíssim castell terminal de rellevant importància comercial, és alhora palau dels comtes de Barcelona i després del reis d'Aragó. Per això, quan hom l'esmenta com a Castell és que generalment es refereix a coses relatives a la seva jurisdicció feudal o territorial.

En resum, l'ús del mot Castell i la seva simbologia pertany a totes dues universitats: a la de la Vila per ubicació física, i a la Forana per definició terminològica i històrica.

L'abreviatura de la denominació Universitat Forana o del Terme del Castell de Terrassa en una llegenda d'un màxim de dotze lletres i la data que figura en els sisens no ha d'estranyar-nos que sigui CASTRUM-TARCA. Tanmateix és evident que amb dotze lletres podria trobar-se una altra llegenda que no fos ambigua i diferenciés clarament que l'emissió era ordenada pel consell de la Universitat Forana i no pel de la Vila.

Hem de tenir en compte, però, en primer lloc que la independència de les dues universitats era parcial, i que compartien el mateix conseller en cap i la mateixa administració de justícia. Fins el 1800 la Universitat Forana no fou totalment independent.

Una prova irrefutable que l'ambigüitat de les llegendes CASTRUM i similars era possible i no repugnava és l'altra llegenda UNIVERCIS-TARCA que, evidentment, si no ens hagués arribat documentació de l'època no sabríem pas per quina universitat foren emesos. La llegenda podria servir per a totes dues universitats.

Caldria plantejar-nos també si aquesta ambigüitat no era cercada a posta. Tinguem present que la Universitat Forana comptava només uns 600 habitants, majoritàriament pagesos, les relacions comercials principals dels quals eren amb els habitants de la Vila, dedicats a la indústria i a l'artesania. L'ambigüitat podria facilitar l'acceptació de la moneda pels habitants d'ambdues universitats, que a més compartien les despeses de la guerra, que els obligà a emetre-la.

10. Salvador Cardús. «Terrassa Medieval». Terrassa 1960, pàg. 64.

També és evident que aquesta moneda de necessitat fou fabricada a corre-cuita, fins i tot amb errades de gravació en una llegenda i en resum amb notòria descurança.

L'ambigüitat de les llegendes justificaria que la Universitat de la Vila fos inculpada de «haver fabricat sense privilegi moneda de plata y vello».

CONCLUSIO

Resumirem, doncs, que tots els sisens; tant els de llegenda UNIVERCI-S-TARACA i com CASTRUM-TARCA i variants foren emesos per la Universitat Forana a la mateixa seca i a conseqüència de l'acord del Consell del 22 de desembre de 1641.

DESCRIPCIO I CATALOGACIO DELS SISENS TERRASSENCS

Els colleccionistes distingeixen fàcilment els sisens emesos a Terrassa pels seus anversos característics, comuns entre ells i diferents dels altres pobles que n'emeteren; l'escut d'armes català és gairebé tan ample com llarg, i força arrodonit per baix; la corona és de tres florons, semblants a trèvols, separats per dues punxes triangulars formades cadascuna per tres punts i superades per un altre punt i la llegenda Principat Catalo és separada per un punt en lloc de l'abreviatura paleogràfica 9 cosa que no es repeteix en cap més sisè.

Hem pogut estudiar en total 84 sisens pertanyents a 12 col·leccions particulars, de Dr. Josep Villanueva (1), Dr. Ramon Avellaneda (1), Vicenç Montada (1), Albert Farrés (1), Sebastià Bartolí (1), i Rafael Comas (18) tots ells de Terrassa, Miquel Crusafont (4), i Caixa de Sabadell (Vincke) (4) de Sabadell, Sebastià Datzira (1) de Manresa, Joan Vilaret (6) de St. Feliu de Guíxols, Josep Escudero (4) i Banca Catalana (4) de Barcelona, Francesc Domingo (2) de St. Pere Pescador, 1 exemplar de la Subhasta Vico (XII/85) i de 4 museus (Gabinet Numismàtic de Catalunya (22), Museu Puig de Perpinyà (3) Casa Ardiaca (3) de Barcelona i Museu Alegre de Sagrera (7) de Terrassa. De tots ells, hem aconseguit amb més o menys temps i amb més o menys insistència l'estudi de les seves peces. A tots ells el nostre agraïment. Amb d'altres no hem reeixit. Com exemple de desinterès i falta de col·laboració posarem el cas del «Museo Arqueológico Nacional de Madrid», malgrat la carta que ens redactà la Junta de Museus de Terrassa.

Demaneu i agraïeu la col·laboració futura de qualsevol estudiós o colleccionista que pugui corroborar, ampliar, matisar o modificar les tesis, la catalogació o les rareses aquí publicades. Així mateix agraïeu de qualsevol particular, comerciant, museu o institució que posseeixi algun sisè terrassenc que ens en faci arribar fotografia o empremta. Ens ajudarà a completar llegendes i conèixer si existeix algun altre tipus nou i, si més no, a completar-ne l'inventari.

Hem catalogat un total de 13 tipus diferents. Els 4 primers no fan referència al castell en la llegenda i els altres 9 sí, 4 tipus no duen data, 5 més duen el 1641, i els 4 restants el 1642.

No descriurem els detalls que han permès la catalogació dels diferents encunys. Seria llarg i farragós. Restem personalment a disposició de qui pugui estar-hi interessat.

No farem menció dels pesos de les peces, ja que no tenen cap significat. Depenen del gruix de la planxa d'aram i de si n'hi manca algun tros escapçat pel trepant. Oscillen entre els 2 grams i 1/2 i els 5 grams.

Per estalviar confusions hem de fer constar que les peces del Botet (Nº 907 i 908) estan intercanviades les fotos dels anversos, cosa que vam poder comprovar en examinar les peces en el GNC (3653 i 3697).

Per evitar reiteracions no repetirem la llegenda de l'anvers que és sempre PRINCIPAT CATALO. Les úniques variants són el tipus 7 en què hi ha un punt al final de la llegenda i la 13 amb un punt a l'inici.

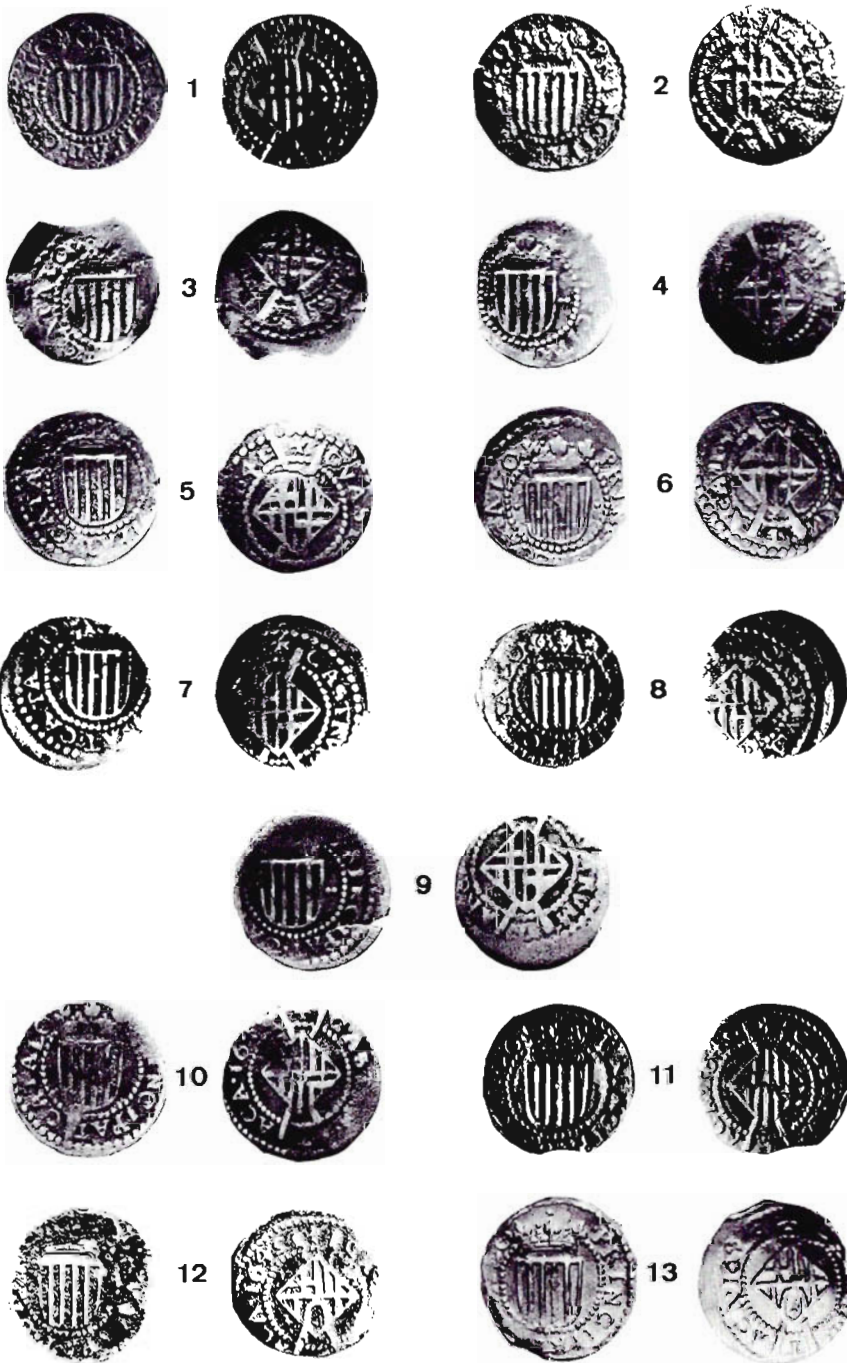
TIPUS

1. A/ PRINCIPAT . CATALO (sense punts als costats de l'escut)
R/ UNIVERCI-S • — TARACA
2. A/ Id. (1 punt a cada costat de l'escut)
R/ UNIVERCI-S • — TARACA (mateix encuny N.º 1)
3. A/ Id. (1 punt a cada costat de l'escut)
R/ ...VERCI-S • — TA...
4. A/ Id. (2 punts a cada costat de l'escut)
R/ UNIVERCI-S • — TARACA
5. A/ Id. (sense punts als costats)
R/ CVASTRM- T-ACA . 1641 .
6. A/ Id. (1 punt a cada costat de l'escut) (mateix encuny N.º 2)
R/ CVASTRM • T-ACA • 1641
7. A/ PRINCIPAT CATALO • (1 punt a cada costat de l'escut)
R/ CASTRVM • — T-ARCA 1641
8. A/ Id. (1 punt a cada costat de l'escut) (mateix encuny N.º 2 i 6)
R/ CASTRVM • T- ... 1641
9. A/ Id. (2 punts a cada costat de l'escut) (mateix encuny N.º 4)
R/ CASTRVM • T-ARC... (mateix encuny N.º 7)
10. A/ Id. (sense punts) (mateix encuny N.º 5)
R/ CASTRM • T-ACA • 164S • (dos invertit)
11. A/ Id. (Un punt a cada costat de l'escut)
R/ CASTRM • T-ACA • 164S • (dos invertit) (mateix encuny N.º 10)
12. A/ Id. (Sense punts als costats)
R/ CASTRM • T-ACA • 164S • (dos invertit. Escut diferent)
13. A/ • PRINCIPAT • CATALO (sense punts als costats)
R/ CASTRM • T-ACA • 164S • (dos invertit. Escut igual N.º 12)

Volem remarcar la lectura correcta del revers dels tipus 5 i 6. És CVASTRM i no QVARLIM com publicà Vidal Quadras (N.º 8837) i arrossegà Botet i Sisó (908) i d'altres. QVARLIM, doncs, no existeix.

RARESES

Per a orientació de col·leccionistes hem recomptat el nombre de peces de cada tipus. Són els següents: Núm. 1 (24), Núm. 2 (2), Núm. 3 (1), Núm.

4 (1), Núm. 5 (3), Núm. 6 (22), Núm. 7 (5), Núm. 8 (8), Núm. 9 (2), Núm. 10 (1), Núm. 11 (2), Núms. 12 i 13 junts (13).

Agrupant els tipus per llegendes iguals tenim:

T. 1 al 4 — UNIVERCI-S-TARACA = 28

T. 5 i 6 — CVASTRM-T-ACA 1641 = 25

T. 7 a 9 — CASTRVM-T-ARCA 1641 = 15

T. 10 i 11 — CASTRM-T-ACA 164Σ (amb escut de Barcelona = 3)

T. 12 i 13 — CASTRM-T-ACA 164Σ (amb escut diferent = 13)

INCÒGNITES

Restaran encara per aclarir dues incògnites dels sisens terrassencs. La primera és el significat que tenen, si és que el tenen, els punts col·locats als costats de l'escut d'armes català. Dels 9 anversos diferents, 4 no duen cap punt, 4 en porten un, i un en porta dos. L'altre tema pendent d'explicació i força més interessant és el canvi d'heràldica de l'escut del revers en els tipus 12 i 13. La part inferior de l'escut de Barcelona és substituïda per un semi-òval en posició vertical amb un puntet interior. ¿Representa una torre esquematitzada com va publicar Crusafont?⁹